

3.1. Rys historyczny bazylejskich standardów kapitałowych

Monika Marcinkowska

<https://doi.org/10.18778/8088-523-3.04>

W 1974 r. przy Banku Rozrachunków Międzynarodowych (BIS) utworzono Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego (Basel Committee on Banking Supervision – BCBS)². Komitet formułuje standardy nadzorcze, wytyczne i rekomendacje w zakresie najlepszych praktyk, oczekując, że władze poszczególnych krajów wdrożą je w formie stosownych aktów prawnych w sposób najlepiej odpowiadający specyfice danego systemu.

Wśród standardów bazylejskich kluczowe znaczenie mają umowy (konkordaty) kapitałowe. Ich autorzy wyznaczają im następujące cele (BCBS 1999):

- promowanie bezpieczeństwa i dobrej kondycji systemu finansowego,
- przyczynianie się do tworzenia równych warunków konkurencji,
- ustanowienie bardziej wszechstronnego podejścia do ujmowania różnych rodzajów ryzyka,
- skupienie się na bankach aktywnie działających w warunkach międzynarodowych.

W 1988 r. Komitet wprowadził system pomiaru kapitału – tzw. bazylejską umowę kapitałową (*Basel Capital Accord*) – bazujący na mierze ryzyka kredytowego, z wymogiem zachowania ośmioprocentowego wymogu kapitałowego (nie później niż z końcem 1992 r.).

W tym dokumencie wprowadzono postulat, by banki posiadały fundusze własne na poziomie nie mniejszym niż 8% aktywów i zobowiązań pozabilansowych ważonych ryzykiem. Umowa wyznaczała 4 klasy aktywów i 4 klasy zobowiązań pozabilansowych, przypisując im arbitralnie wagi ryzyka (0%, 20%, 50%, 100%). Zaletą tego podejścia była jego olbrzymia prostota; jednocześnie to uproszczenie było kluczowym elementem krytyki, ponieważ jednakowo traktowano aktywa danego rodzaju, nie uwzględniając odmiennego poziomu ryzyka, wynikającego choćby z odmiennej kondycji finansowej dłużnika lub emitenta.

Umowa kapitałowa była kilkakrotnie zmieniana; przyczyniły się do tego przede wszystkim (Marcinkowska 2010):

- dynamiczny rozwój rynków finansowych – powstały i upowszechniły się nowe produkty, które narażały bank na ryzyko, a umykały pomiarowi według pierwotnego standardu;

2 Szerzej: strona internetowa BIS: <http://www.bis.org/bcbs/aboutbcbs.htm> (dostęp 03.05.2010).

- krytyka zbyt uproszczonego pomiaru ryzyka kredytowego – stosowany w pierwotnej wersji umowy kapitałowej sposób pomiaru ryzyka kredytowego był bardzo dużym uproszczeniem – był to model jednakowy dla wszystkich banków (podejście „one-size-fits-all”), jednakowo traktujący aktywa w poszczególnych klasach, nie uwzględniający zróżnicowania poziomu ryzyka związanego z poszczególnymi składnikami aktywów;
- brak uwzględnienia innych poza ryzykiem kredytowym rodzajów ryzyka finansowego, a także ryzyka operacyjnego – rozwój technik oceny ryzyka umożliwił pomiar innych rodzajów ryzyka finansowego z akceptowalną (z punktu widzenia nadzorców) wiarygodnością;
- rozszerzenie możliwości stosowania wewnętrznych modeli pomiaru ryzyka – rozwój technik pomiaru ryzyka spowodował możliwość ich zastosowania dla celów regulacyjnych; miało to umożliwić zindywidualizowanie podejścia do pomiaru ryzyka w banku.

W roku 1996 znowelizowano umowę kapitałową. Główną zmianą było wprowadzenie do oceny wypłacalności banku ryzyka rynkowego (stopy procentowej, kapitałowych papierów wartościowych, walutowego, cen towarów, opcji) oraz uwzględnienie trzeciej kategorii funduszy własnych. Dopuszczono ponadto stosowanie własnych modeli ryzyka (opartych na metodologii VaR) w kalkulacji ekspozycji na ryzyko rynkowe (BCBS 1996).

W 1999 r. ogłoszono propozycję nowej Ramowej Koncepcji Adekwatności Kapitałowej (Capital Adequacy Framework). Propozycja składała się z trzech filarów (BCBS 1999):

- minimalnych wymogów kapitałowych (uwzględnienie ryzyka kredytowego, rynkowego i operacyjnego, udoskonalony pomiar ryzyka, podejście podstawowe/standardowe, średniozaawansowane bądź zaawansowane),
- analizy nadzorczej systemu kontroli wewnętrznej banku (proces wewnętrznej oceny adekwatności kapitałowej i proces badania i oceny nadzorczej),
- efektywnego wykorzystania ujawnień informacyjnych dla zwiększenia dyscypliny rynkowej (jako komplementarnej wobec nadzoru instytucjonalnego).

W czerwcu 2004 r. – po sześcioletnich przygotowaniach i szerokich analizach i dyskusjach – opublikowano zmodyfikowaną umowę kapitałową: zweryfikowaną ramową koncepcję międzynarodowej konwencji pomiaru kapitału i standardów kapitałowych (BCBS 2004)³.

3 Po uwzględnieniu kilku poprawek, w czerwcu 2006 r. opublikowano całościową wersję zrewidowanej koncepcji ramowej (BCBS 2006).

Bazylea II wprowadzała rewolucyjne zmiany w podejściu do pomiaru ryzyka w stosunku do Bazylei I. Pozwalała na indywidualizację i w kompleksowy sposób formułowała normy ostrożnościowe dla banków. Nie była wszakże pozbawiona wad. Globalny kryzys finansowy *subprime* obnażył fundamentalne niedociągnięcia regulacji, nadzoru i zarządzania ryzykiem w bankach. Komitet Bazylejski podjął działania mające służyć uodpornieniu systemów bankowych na szoki finansowe; obejmują one wzmocnienie (BCBS 2008a):

- różnych aspektów struktury NUK, w tym kapitałowego traktowania produktów kredytowych o skomplikowanych strukturach (np. resekurytyzacji), instrumentów płynnościowych dotyczących papierów komercyjnych zabezpieczonych aktywami, ekspozycji kredytowych w księdze handlowej;
- standardów zarządzania ryzykiem płynności i nadzoru nad nim,
- praktyki i nadzoru nad zarządzaniem ryzykiem w bankach, m.in. w odniesieniu do testowania warunków skrajnych, zarządzanie pozycjami pozabilansowymi, praktyki wyceny;
- dyscypliny rynkowej poprzez lepsze praktyki wyceny i ujawniania.

Kluczowymi elementami nowej strategii BCBS są (BCBS 2008b):

- udoskonalenie ujmowania ryzyka w modelu Bazylei II (w szczególności w odniesieniu do księgi handlowej i ekspozycji pozabilansowych),
- poprawa jakości funduszy podstawowych (kapitału warstwy pierwszej),
- wbudowanie dodatkowych „pochłaniaczy szoków” do modelu kapitałowego, które mogłyby być wykorzystane w okresach napięć i zmniejszać procykliczność,
- ocena potrzeby uzupełnienia miar ryzyka prostymi wskaźnikami ekspozycji, aby zahamować wzrost dźwigni w systemie bankowym,
- wzmocnienie struktur nadzorczych w ocenie płynności finansowania w bankach transgranicznych,
- wykorzystanie Bazylei II do doskonalenia praktyki zarządzania ryzykiem w bankach,
- wzmocnienie zarządzania ryzykiem i ujawnień w bankach oraz promowanie koordynowanych globalnie badań nadzorczych dla zapewnienia wdrożenia nadzorczych i sektorowych bezpiecznych zasad.

W relatywnie krótkim czasie Komitet opracował pakiet korekt do NUK („Bazylea 2,5”), obejmujący wszystkie trzy filary w zakresie (BCBC 2009):

- pierwszego filara – zacieśnienie wymogów dotyczących wymogów kapitałowych z tytułu sekurytyzacji (w szczególności chodzi o ekspozycje z tytułu resekurytyzacji oraz wytyczne dotyczące analizy kredytowej ekspozycji sekurytyzacyjnych posiadających zewnętrz-

ne oceny ratingowe), zmiany koncepcji pomiaru ryzyka rynkowego i wprowadzenia obciążeń kapitałowych z tytułu ryzyka przyrostowego w księdze handlowej;

- drugiego filara – dodatkowe wytyczne dotyczące procesu zarządzania ryzykiem (w szczególności dotyczące: całościowego systemu zarządzania, analizy ryzyka dotyczącego ekspozycji pozabilansowych i sekurytyzacyjnych, zarządzania koncentracją ryzyka, zachęt do lepszego zarządzania ryzykiem i rentownością w długim okresie) oraz zasady motywacyjnego wynagradzania;
- trzeciego filara – dodatkowe wymogi informacyjne dotyczące ekspozycji pozabilansowych i transakcji sekurytyzacyjnych.

W grudniu 2009 r. BCBS przedstawił pakiet nowych rozwiązań reformujących bankowe regulacje ostrożnościowe, ich ostateczne wersje pochodzą z 2010 r. – w przypadku wymogów kapitałowych (BCBS 2010a) i z 2013 r. – w przypadku norm płynności (BCBS 2013a). Rozwiązania te mają na celu wzmocnienie sektora bankowego i – jak wskazują autorzy – są efektem lekcji, którą przyniósł światowy kryzys finansowy, obnażający niedoskonałości instytucji i regulacji. W zamyśle BCBS nowe regulacje będą promować równowagę między innowacjami finansowymi a zrównoważonym wzrostem i skutkiem ich wdrożenia będą bardziej stabilne banki i systemy finansowe.

Pakiet „Bazyli III” wprowadził szereg istotnych zmian w dotychczasowych wytycznych. Nowe rozwiązania dotyczą przede wszystkim:

- zwiększania jakości i przejrzystości bazy kapitałowej banków – ma to zapewnić, by system bankowy miał lepszą pozycję absorbowania strat (zarówno w trakcie funkcjonowania, jak i zaprzestania działalności);
- rozszerzenia zakresu ryzyk ujmowanych w standardzie kapitałowym – poza wcześniej już przyjętymi rozwiązaniami dotyczącymi portfela handlowego i transakcji sekurytyzacyjnych, nowe wymogi kapitałowe formułowane są także dla ryzyka kredytowego kontrahenta wynikającego z transakcji na instrumentach pochodnych, transakcji repo i finansowania papierów wartościowych; ponadto proponowana jest konwergencja w zakresie pomiaru, zarządzania i nadzoru nad ryzykiem operacyjnym;
- wprowadzenia norm promujących tworzenie buforów kapitałowych i bardziej perspektywne podejścia do tworzenia rezerw (model rezerw na straty oczekiwane, a nie zaistniałe) – ma to zmniejszyć dotychczasowy procykliczny charakter regulacji i ograniczać wpływ szoków (zamiast wzmacniania ich wpływu – jak to ma miejsce obecnie), skutkując zwiększeniem stabilności sektora bankowego i zmniejszeniem jego podatności na szoki zewnętrzne;

- wprowadzenia wskaźnika dźwigni finansowej jako uzupełniającego miernika dla współczynnika wypłacalności – ma to zapobiec nadmiernemu „lewarowaniu” instytucji finansowych oraz zapewnić dodatkowe zabezpieczenie przed modelem ryzyka i błędami pomiaru;
- wprowadzenia minimalnych standardów płynności i mierników ułatwiających monitorowanie i ocenę ryzyka utraty płynności.

3.2. Charakterystyka regulacji kapitałowych

Monika Marcinkowska

W niniejszym podrozdziale zaprezentowane zostaną kluczowe aspekty nowych regulacji kapitałowych, w ujęciu CRD IV/CRR. Rozwiązania te są konsekwencją przyjęcia postanowień standardu Bazylea III.

3.2.1. Współczynnik wypłacalności

Rozporządzenie CRR definiuje trzy współczynniki kapitałowe (art. 92):

- współczynnik kapitału podstawowego Tier I:

$$\frac{\text{kapitał podstawowy Tier I (CET1)}}{\text{łączna kwota ekspozycji na ryzyko}} \times 100\%$$

- współczynnik kapitału Tier I:

$$\frac{\text{kapitał Tier I}}{\text{łączna kwota ekspozycji na ryzyko}} \times 100\%$$

- łączny współczynnik kapitałowy (współczynnik wypłacalności):

$$\frac{\text{fundusze własne}}{\text{łączna kwota ekspozycji na ryzyko}} \times 100\%$$